

УДК 378:141:371.134

DOI <https://doi.org/10.32840/1992-5786.2020.68-2.30>

В. С. Рижиков

доктор педагогічних наук, професор,
старший науковий співробітник науково-дослідного відділу
Військового інституту
Київського національного університету імені Тараса Шевченка

ПРОФЕСІЙНА ВЗАЄМОДІЯ ЯК НЕВІДДІЛЬНИЙ СКЛАДНИК ПРОФЕСІОНАЛІЗМУ ОФІЦЕРІВ ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ

Стаття присвячена проблемі сформованості в офіцерів Збройних Сил України здатності до професійної взаємодії. У вступі автор проаналізував стан української армії як соціального інституту, торкнувся проблем вищої військової освіти. З метою отримання достовірних результатів дослідження автор звернувся до пошуково-бібліографічного методу. Переважна більшість наукових праць щодо готовності або здатності до професійної взаємодії належить до категорій «економіка, мотивація, саморозвиток» і «сфера управління». Визначено вітчизняні праці, присвячені проблемі професійної взаємодії, а також праці американських та європейських дослідників.

Автором статті розкрито сутність поняття «професійна взаємодія офіцера Збройних Сил України» як контакт (вербальний або невербальний, спланований або випадковий, опосередкований або неопосередкований тощо) між двома або більше офіцерами чи представниками інших професій, що має вплив на установки, переконання, поведінку, погляди; це дії окремих осіб (офіцерів), що є взаємопов'язаними між собою і мають причинно-наслідковий зв'язок; це вирішення офіцерами професійних завдань у тісному зв'язку зі своїми колегами або представниками інших професій. Дефініція «взаємодія» є досить широкою категорією, і під час здійснення процедури її визначення виникає чимало суттєвих ознак. Ці ознаки можна віднести і до сфери спілкування, і до спільної діяльності, і до налагодження контактів тощо.

Визначено напрями реформування змісту професійної підготовки офіцерів: сприйняття особистої позиції офіцера та позиції колег або інших осіб щодо відповідного професійного завдання чи ситуації; фокусування на особистих засобах взаємодії та засобах колег чи інших осіб; формування високого рівня рефлексії (аналізу та самоаналізу); формування високого рівня володіння професійними вміннями та навичками.

Виділено різновиди роботи представників науково-педагогічного складу щодо формування згаданої вище здатності: виділення основних сфер професійної взаємодії офіцерів ЗСУ протягом реалізації професійної діяльності; проектування системи підготовки до професійної взаємодії офіцерів ЗСУ; відслідковування основних тенденцій щодо впровадження педагогічних інновацій в освітній процес; посилення професійної спрямованості змісту навчання.

Ключові слова: взаємодія, професійна взаємодія, професійна підготовка, офіцери Збройних Сил України, професіоналізм.

Постановка проблеми. В освітній системі України протягом тривалого часу не приділялась належна увага вищій військовій освіті. Таку ситуацію можна пояснити перш за все відсутністю зовнішніх загроз протягом 28 років існування незалежної Української держави, помітним скороченням кількості військовослужбовців, зокрема офіцерів, та низкою багатьох вагомих причин. Сучасній Україні доводиться переглядати свою позицію щодо численних соціальних інститутів, з-поміж яких армія, що виконує фундаментальні функції в суспільстві. Соціальна група військовослужбовців є прикладом такого соціального утворення, що існує в будь-якому різновиді суспільства і є певним історичним етапом його розвитку, відчуваючи на собі відповідні перетворення та трансформації. Країни з високим рівнем соціально-економічного розвитку сприймають армію як один з основних соціальних інститутів, а його представники отри-

мують від суспільства належний соціальний статус. Україна намагається здійснити реформи у своїх Збройних Силах (далі – ЗСУ). На нашу думку, розпочинати ці реформи необхідно в освітній системі, тобто системі підготовки майбутніх офіцерських кадрів. Саме інформаційні технології та освіта є рушійними силами розвитку сучасного соціуму. Об'єктивна реальність (економічна ситуація, стан внутрішньої та зовнішньої політики, соціальні та національні питання) формує до фахівців усіх сфер діяльності систему професійних та особистісних вимог. Військовослужбовці, а особливо офіцерські кадри не є винятком, оскільки до них також сформовано низку вимог та очікувань.

Метою статті є аналіз значення професійної взаємодії як складника професіоналізму офіцерів ЗСУ.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Використовуючи пошуково-бібліографічний

метод, нами систематизовано та впорядковано джерельну базу із запропонованої проблеми. Переважна більшість наукових праць щодо готовності або здатності до професійної взаємодії належить до категорій «економіка, мотивація, саморозвиток» та «сфера управління». Лише за останні п'ять років педагоги та психологи звернули увагу на цей феномен – професійну взаємодію фахівця – та розпочали адаптацію його в педагогічне середовище.

Серед вітчизняних учених слід згадати прізвища М. Бурака [1], А. Вітченка [2], А. Зельницького [4] та інших.

Вартими уваги є наукові дослідження щодо розвитку комунікативних здібностей, основ професійного спілкування таких науковців, як С. Кожушко [5], Л. Мороз [6], В. Федорчук [7].

Представники західних наукових шкіл активно використовують явище взаємодії, оскільки докладають чимало зусиль щодо вдосконалення змісту підготовки та професійної діяльності фахівця. До прикладу, М. Гладуелл [3], М. Доос [8], Е. Хембальд Матсон [9], У. Руденсон [10] та багато інших.

Незважаючи на наявність представлених досліджень у сфері української військової освіти, праці щодо професійної взаємодії є епізодичними.

Виклад основного матеріалу. Професійна діяльність будь-якого працівника, фахівця, спеціаліста не передбачає ізоляції. Насамперед вона є різновидом людської діяльності. Людина як соціальна істота відокремила і впорядкувала всі види діяльності та має право обирати її і, відповідно, отримувати соціальний статус у суспільстві та виконувати соціальну роль. Оскільки ізоляція неможлива, особа змушена взаємодіяти. Дефініція «взаємодія» є досить широкою категорією, і під час здійснення процедури її визначення виникає чимало суттєвих ознак. Ці ознаки можна віднести і до сфери спілкування, і до спільної діяльності, і до налагодження контактів тощо. З поданих ознак взаємодії можна зробити висновок, що вона має відчутний вплив на ефективність професійної діяльності [5]. Соціологічна наука за результатами численних наукових досліджень стверджує, що всі зміни можливі, якщо вони спочатку відбудуться на рівні свідомості. Тому успіх готовності або здатності до професійної взаємодії можливий, якщо є усвідомлення її значення та сутності.

Для офіцерів ЗСУ професійна взаємодія має особливе значення. Пояснити це можна специфікою їхньої професійної діяльності: ненормованість праці, рівень готовності боєздатності, ризик для життя тощо.

Нами сформульовано визначення професійної взаємодії офіцерів ЗСУ – це контакт (вербальний або невербальний, спланований або випадковий, опосередкований або неопосередкований тощо) між двома або більше офіцерами чи представниками

інших професій, що має вплив на установки, переконання, поведінку, погляди; це дії окремих осіб (офіцерів), що є взаємопов'язаними між собою і мають причинно-наслідковий зв'язок; це вирішення офіцерами професійних завдань у тісному зв'язку зі своїми колегами або представниками інших професій.

Значення здатності до реалізації професійної взаємодії офіцерами ЗСУ полягає в тому, що в їхній професійній діяльності така здатність іноді є єдиним шляхом виконання професійно-особистісних завдань, а зміст, засоби та форми цієї взаємодії можуть бути різноманітними.

За умови відсутності сформованості готовності або здатності в офіцерів до професійної взаємодії виникає ситуація значного скорочення переліку завдань, що вони можуть виконувати, формування специфічної ізоляції, а в кінцевому підсумку – сповільнення та перешкоджання професійному зростанню та вдосконаленню. Досвід функціонування армій провідних країн світу свідчить про актуалізацію уваги до формування корпоративної культури, тобто командного стилю діяльності. Загалом, індивідуальна робота в армії не має високих показників результативності.

В українській вищій військовій освіті необхідно здійснити низку перетворень, що мають стосунок до таких напрямів:

- сприйняття особистої позиції офіцера та позиції колег або інших осіб щодо відповідного професійного завдання чи ситуації;
- фокусування на особистих засобах взаємодії та засобах колег чи інших осіб;
- формування високого рівня рефлексії (аналізу та самоаналізу);
- формування високого рівня володіння професійними вміннями та навичками.

Викладене вище дає змогу сформулювати такий висновок: здатність офіцера до професійної взаємодії – основа його професіоналізму [2]. Професіоналізмом офіцера ЗСУ можна вважати якісною характеристикою його професійної сфери, що відображає рівень професійно-особистісних характеристик, креативність, адекватність, ціннісну систему, ключові мотиви тощо.

Підготовка компетентних офіцерів ЗСУ повинна відбуватись ще у навчальному закладі. Здатність до професійної взаємодії слід формувати ще в період фахової підготовки майбутніх офіцерів ЗСУ.

На нашу думку, слід звернути увагу на такі різновиди роботи представників науково-педагогічного складу щодо формування згаданої вище здатності:

- виділення основних сфер професійної взаємодії офіцерів ЗСУ протягом реалізації професійної діяльності;
- проектування системи підготовки до професійної взаємодії офіцерів ЗСУ;

– відслідковування основних тенденцій щодо впровадження педагогічних інновацій в освітній процес;

– посилення професійної спрямованості змісту навчання.

Отже, професійну взаємодію офіцера ЗСУ можна охарактеризувати як взаємне спілкування, здатність до співпереживання, форму спільної діяльності. Професійна взаємодія офіцерів ЗСУ має чітку мету, предмети, форми та способи здійснення, специфіку зворотного зв'язку тощо.

Людське абстрактне мислення є унікальним. Як свідчить аналіз наукових досліджень, у проблемі формування здатності до професійної взаємодії є чимало підходів, позицій і поглядів, проте завдяки виділенню та узагальненню можна визначити незмінні складники взаємодії для будь-яких фахівців: існування декількох учасників взаємодії, особливий характер контактів, спільність діяльності тощо [5].

Отже, перевагами професійної взаємодій у професійній діяльності офіцерів ЗСУ є її безпосередній вплив на зміст і результат спільної діяльності, на осіб, які контактують.

Завданням професійної підготовки майбутніх офіцерів ЗСУ, на нашу думку, є усунення суперечностей, що існують у професійних відносинах між офіцерами ЗСУ або представниками правоохоронних чи цивільних структур суспільства.

Висновки. Отже, результатом проведеного дослідження є усвідомлення потреби у формуванні здатності в офіцерів ЗСУ до професійної взаємодії. Професійна взаємодія, як свідчить аналіз наукової літератури, є складником їхньої професійної компетентності та професійної культури, а також ознакою професіоналізму. Професійна взаємодія є інтегральною якістю офіцера ЗСУ, сприяє підвищенню його професійної підготовленості, полегшенню адаптаційного періоду у професійній сфері.

Список використаної літератури:

1. Бурак М. Ефективність методики взаємопов'язаного формування в майбутніх викладачів

англійської мови професійно орієнтованої компетентності в говорінні та інформаційно-комунікаційної компетентності. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2019. № 1 (85). С. 3–17.

2. Вітченко А. Неперервність підготовки військових педагогів: від компетентності до професіоналізму та майстерності : зб. наук. пр. Київ : НУОУ, 2014. № 1(29). С. 50.

3. Гладуэлл М. Переломный момент: как незначительные изменения приводят к глобальным переменам. США, Литл Браун, 2000. 304 с.

4. Зельницький А. Концептуальні засади гарантування якості підготовки майбутніх офіцерів Збройних Сил України у вищих військових навчальних закладах. *Вісник Черкаського університету. Серія : Педагогічні науки*. 2017. № 6. С. 71–83.

5. Кожушко С. Взаємодія як філософське й психологічне поняття. *Освіта регіону*. URL: <http://social-science.com.ua/article/1221>.

6. Мороз Л. Теоретичні засади та організація психологічного тренінгу в органах внутрішніх справ. Київ : Вид. ПАЛИВОДА А.В., 2005. 228 с.

7. Федорчук В. Соціально-психологічний тренінг «Розвиток комунікативної компетентності викладача» : навч.-метод. посібник. Кам'янець-Подільський : Абетка, 2006. 240 с.

8. Döös, M. & Wilhelmson, L., 2010. Collective Learning: Interaction and a Shared Action Arena. In OLKC 2010. Available at: <http://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:su:diva-49814>.

9. Heimdahl Mattson, Eva. The school situation of students with motor disabilities : interaction of individual prerequisites and environmental demands. Publicerad:Stockholm:Publicerad:HLS ,Publicerad:1998, 55 p.

10. Ulla Runesson Corresponding author (2005) Beyond discourse and interaction. Variation: a critical aspect for teaching and learning mathematics, Cambridge Journal of Education, 35:1, 69-87, DOI: 10.1080/0305764042000332506

Ryzhykov V. Professional interaction as an invisible component of the professionalism of officers of the armed forces of Ukraine

The article is devoted to the problem of the ability of the Ukrainian Armed Forces officers to develop professional cooperation skills. In the introduction, the author analyzed the status of the Ukrainian army as a social institution. He touched upon the problems of higher military education. In order to obtain reliable research results, the author turned to the search-bibliographic method. The vast majority of research papers on readiness or ability to engage in professional engagement fall into the categories of "economics, motivation, self-development" and "management". The national works devoted to the problem of professional interaction as well as the works of American and European researchers have been identified.

The author of the article reveals the essence of the concept of professional interaction of an officer of the Armed Forces of Ukraine as a contact (verbal or non-verbal, planned or accidental, indirect or indirect, etc.) between two or more officers or representatives of other professions, which has an influence on attitudes, beliefs, behaviour, views; these are actions of individuals (officers) who are interrelated and cause-and-effect; it is a solution for professional assignments officers in close communication with their colleagues or representatives of other professions. The definition of "interaction" is a rather broad category, and there

---

are many essential features in the process of its definition. These attributes can be attributed to the sphere of communication, to joint activities, and to the establishment of contacts, etc.

The directions of reforming the content of the officers' professional training are defined: the perception of the officer's personal position and the position of colleagues or other persons regarding the relevant professional task or situation; focusing on personal interaction and the means of colleagues or others; forming a high level of reflection (analysis and introspection); formation of a high level of professional skills.

The types of work of representatives of the scientific and pedagogical staff regarding the formation of the above mentioned ability are highlighted: the selection of the main areas of professional interaction of the Armed Forces officers during the implementation of their professional activity; designing the system of preparation for professional interaction of the Armed Forces officers; tracing the main tendencies in the introduction of pedagogical innovations in the educational process; strengthening the professional orientation of the content of training.

Key words: interaction, professional interaction, professional training, officers of the Armed Forces of Ukraine, professionalism.